В. Сидоренко

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Феноменологія педагогічної майстерності
досліджує «педагогічну майстерність» як феномен.
Вона є рефлексія зсередини педагогічної реальності.
О. І. Субетто

Реалізація вимог сучасного суспільства щодо забезпечення інноваційного розвитку педагогічної освіти передбачає зміни в професійних настановах, ціннісно-світоглядних орієнтирах учителя та спрямовує його професійно-педагогічну діяльність на впровадження багатовекторної моделі профілізації, створення сприятливих умов для формування національно свідомої, духовно багатої особистості. Перспективні завдання освіти здатний виконувати конкурентоспроможний на ринку освітніх послуг педагог, який має ґрунтовний рівень знань, умінь, розвинені педагогічні здібності, виробив нову якість професійно-педагогічної дії, працює у форматі творчих пошуків на основі принципів неперервності, гуманізації, випереджувальності, варіативності, мобільності, інтеграції традиційних та інноваційних технологій навчання і виховання. Саме від якості підготовки і підвищення кваліфікації педагогічних працівників, розвитку їхньої творчої активності значною мірою залежить ефективність формування громадянина із державним мисленням, якому притаманні мовна картина світу, широка ерудиція, національна самосвідомість. Підготовка компетентного фахівця, акмепрофесіонала в умовах післядипломної освіти передбачає організацію диференційованого акмеологічного освітнього простору за індивідуальною освітньою траєкторією відповідно до європейських стандартів і найкращих вітчизняних традицій, упровадження багатоваріантних, диверсифікованих за профілем програм, моделей, форм освіти дорослих, реалізацію інноваційних методологічних підходів тощо.

Переосмислення соціальної і професійної місії вчителя актуалізує необхідність ґрунтовного дослідження педагогічної майстерності як

соціально-педагогічного, науково-теоретичного, науково-методичного, акмеологічного феномену в діалектичній єдності. Адже без наукового вивчення процесу розвитку педагогічної майстерності, дослідження феноменології цієї наукової категорії, теоретико-методологічної інтерпретації змісту й структурної ієрархії системоутворювальних складників підготовка конкурентоспроможного на ринку освітніх послуг учителя-майстра стає обмеженою в пізнанні й науково-методичному менеджменті.

Аналіз наукової літератури і суспільної практики засвідчує як високу соціальну цінність і науково-прикладну значущість феномену педагогічної майстерності, так і віднайдених протягом усієї історії розвитку суспільної та філософсько-педагогічної думки напрямів і методологічних стратегій його дослідження. Питання про статус розглядуваної наукової категорії, її системоутворювальні компоненти, кореляцію з іншими поняттями на сьогодні не набуло однозначної відповіді. Відсутнє загальноприйняте визначення терміна, чітко не з'ясовано компонентний склад системи. Це спричинено тим, що вчені по-різному пояснюють організацію й природу педагогічної майстерності, зупиняючись лише на ґрунтовному вивченні певного ракурсу проблеми, що робить дослідження однобічним, неповним. Представники методологічних підходів (широкого і вузького) і поглядів (технологічного, особистісного, діяльнісного, діяльнісно-особистісного або комплексного) неоднаково інтерпретують змістове наповнення досліджуваного об'єкта, критерії прояву на *додипломному*, коли тільки закладаються підвалини педагогічної майстерності, і *післядипломному рівнях*, коли вчитель, пройшовши етап професійної адаптації, набуває певного професійного досвіду, виробляє індивідуально-творчу систему професійно-педагогічних дій, відшліфовує індивідуальний стиль професійно-педагогічної діяльності [9, с. 13–45; 10, с. 32–65]. Залежно від контексту дослідження та авторського погляду поняття педагогічної майстерності тлумачиться як акмеологічний феномен професійної організації (Н. Разіна), вияв найвищої

форми активності особистості в професійній діяльності (М. Стасюк), прояв «Я» педагога в професії (Л. Загородня, С. Тітаренко), комплекс якостей педагогічного працівника (К. Старченко, В. Пуцов), комплекс властивостей особистості (І. Зязюн, В. Паламарчук), інтегративний показник ступеня готовності до побудови особистісно зорієнтованих технологій (Ю. Завалевський) та ін. У розглядуваних дефініціях на позначення поняття педагогічної майстерності вчителя поряд із інваріантними ознаками наявні індивідуальні й спорадичні, які розкривають суто авторське розуміння терміна.

У лексикографічній літературі лінгвістичного й психолого-педагогічного спрямування також спостерігаються розбіжності у визначенні окресленого поняття. Проте спільною квінтесенцією для всіх наукових розвідок виступає проведення аналогії між педагогічною майстерністю і творчим виконанням професійних обов'язків і функцій, високим рівнем професіоналізму. Педагогом-майстром переважно називають спеціаліста, який досяг високого рівня в професійно-педагогічній діяльності, досконалості у своїй роботі, творчості, володіє низкою важливих для самореалізації в професії особистісних якостей, має досвід роботи й послідовників, яким уміло передає своє ремесло, постійно самовдосконалюється (А. Бурячок, Г. Гнатюк, С. Головащук, С. Гончаренко, З. Куньч, С. Ожегов тощо). Дослідники феномену педагогічної майстерності доходять одностайного висновку, що педагог-майстер – це спеціаліст високої культури, який глибоко знає свій предмет, добре знайомий із відповідними галузями науки або мистецтва, практично розбирається в питаннях загальної, дитячої та педагогічної психології, досконало володіє методикою навчання і виховання; вправний, неперевершений, творчий у справі навчання і виховання підростаючого покоління. Синонімічне гніздо поняття «майстер» становлять такі лексеми, як ***віртуоз*** (від італ. *virtuoso* – той, хто досяг найвищого ступеня майстерності в якій-небудь діяльності), ***митець*** (знавець своєї справи, який майстерно її виконує), ***професіонал*** (від фр. *professionnel*,

нім. *Professional*, із лат. *professio* – спеціальність) – кваліфікований фахівець, який має глибокі знання в якій-небудь галузі науки, техніки, мистецтва, майстер своєї справи, ***ас*** (великий майстер своєї справи), ***універсал*** (людина різнобічних мистецьких навичок), ***професіонал екстра-класу*** тощо.

Такі зміни й варіації в понятєво-термінологічному апараті зумовлені, на нашу думку, *багатовимірністю, різноаспектністю самого терміна* (про це свідчить інтерпретаційна парадигма в смислових контекстах «педагогічна майстерність», «професійна майстерність», «технологічна майстерність», «фахова майстерність» та ін.), видозміною пріоритетів у професійно-особистісному зростанні педагога, його підготовки до виконання нових завдань і функцій відповідно до оновленої освітньої парадигми тощо. Безперечним є той факт, що системний і вичерпний аналіз складного поліфункціонального феномену педагогічної майстерності потребує комплексного, багатоаспектного підходу, спонукає до *порівняльного аналізу змісту, структури, парадигмальних характеристик як окремо взятого терміна, так і сутнісних концептів педагогічної майстерності вчителя в системі післядипломної освіти.*

Під час дослідження *педагогічної майстерності як поліфункціонального феномену* враховуємо такі закономірності реалізації феноменологічного підходу [1, с. 155]: а) кожний феномен, який виконує системотвірну функцію у розвитку відповідних теорій, повинен бути всебічно та багатовимірно вивченим і осмисленим із точки зору цілей, змісту, форм, методів, дидактичних і технічних засобів; б) виокремлений феномен повинен бути дослідженим як локально, у контексті розвитку відповідної педагогічної теорії, так і глобально, і в порівнянні з іншими, раніше відомими педагогічними теоріями; в) досить продуктивно феноменологічний підхід у розвитку відповідної педагогічної теорії використовувати з урахуванням принципу доповнюваності, тобто важливо зрозуміти, наскільки теорія доповнює і розвиває попередні педагогічні теорії, у цьому її принципова відмінність, і за рахунок цього досягається педагогічна ефективність

освітньо-виховного процесу. Визначення сутності феномену педагогічної майстерності вчителя, у першу чергу, має відображати глибинний зміст цієї наукової категорії, окреслювати статус поняття в системі педагогічних дефініцій, у ньому має бути вказано, на чому ґрунтується, що є своєрідним фундаментом неперервного професійно-особистісного зростання вчителя, які компоненти входять до структурного складу системи. Як слушно із цього приводу зауважує Г. Хозяїнов [12, с. 80], термін «педагогічна майстерність» має вміщувати «і особливе, специфічне, характерне як для різних педагогічних систем і різних навчальних предметів, так і для кожної особистості». Слід також наголосити на типовому недоліку сучасних досліджень, в яких приписується завищена, гіпертрофована роль того чи іншого складника педагогічної майстерності у функціонуванні системи й досягненні високих показників професійно-педагогічної діяльності. Розкрити поняття видається можливим не шляхом окремого дослідження компонентів педагогічної майстерності, а їх вивчення в *єдності, взаємозалежності та ієрархічному взаємозв'язку*, оскільки «не зведені в систему, вони виступають ізольованими якостями, значення яких апріорно вважається визначальним у професійному зростанні та майбутній діяльності. Лише виражені як ієрархічне "дерево" компонентів загальної моделі ці риси можуть займати свої місця в системі згідно зі своїм значенням» [5, с. 6]. Причому спроектовані й вичерпно описані професійно значущі компоненти педагогічної майстерності вчителя повинні виступати не абстрактними, побажальними характеристиками, а передусім *становити стратегічну мету підготовки сучасного вчителя-майстра, акмепрофесіонала*, шляхом маркетингових досліджень перманентно вимірюватися. Таким шляхом буде розроблено дієву науково-методичну систему неперервного розвитку педагогічної майстерності вчителя, зреалізовуватиметься програма наближення віртуальної моделі до реального акме-результату.

Мета статті полягає в експлікації педагогічної майстерності як соціально-педагогічного, науково-теоретичного, науково-методичного,

акмеологічного феномену в діалектичній єдності, установленні категорійного статусу поняття педагогічної майстерності в системі педагогічних дефініцій.

Відповідно до поставленої мети *основні завдання наукової розвідки* окреслюємо таким чином: 1) здійснити теоретико-методологічну інтерпретацію змісту, парадигмальних характеристик терміна «педагогічна майстерність» як складного й поліфункціонального феномену; 2) установити категорійний статус поняття педагогічної майстерності в системі педагогічних дефініцій, кореляційні зв'язки між науковими категоріями в єдності соціально-нормативних та індивідуально-особистісних характеристик; 3) простежити ієрархію і взаємозв'язки підсистем педагогічної майстерності, механізми і принципи їх внутрішнього і зовнішнього функціонування; 4) зробити багатовимірний аналіз структурно-змістових параметрів педагогічної майстерності як інтегративної системи; 5) розробити критерії розвитку педагогічної майстерності вчителя в системі післядипломної освіти.

Педагогічна майстерність учителя розвивається в професійно-педагогічній діяльності, проте не зводиться лише до вищої форми оволодіння «технікою» роботи та операційністю праці (О. Субетто), оскільки зумовлена особистістю педагога, його наділндивідуальними потенційними ресурсами (педагогічне покликання, педагогічна й філологічна обдарованість), педагогічними спеціальними здібностями (професійно-комунікативні, акмелінгвістичні, артистичні, перцептивні, інтелектуальні, креативні, естетичні, ораторські та ін.), професійно-особистісними якостями (мотиваційні, емоційно-естетичні, інтелектуальні, екзистенціональні тощо), ціннісно-світоглядними орієнтаціями (ціннісна позиція, мотиви й смисли професійно-педагогічної діяльності). Тому розгляд питання розвитку педагогічної майстерності вчителя в системі післядипломної освіти здійснюємо у *діяльнісно-особистісній* (або *комплексній*) *інтерпретаційній парадигмі*. Свою точку зору аргументуємо.

У вищому навчальному закладі формуються лише основи педагогічної майстерності вчителя. У систему професійно-педагогічної підготовки студентів вищих навчальних закладів уведено курси «Основи педагогічної майстерності» і «Основи педагогічної творчості» (Н. Гузій, І. Зязюн, С. Сисоєва, В. Федорчук та ін.). Вони є базовим етапом дидаскалогічної підготовки та дієвим засобом ефективного становлення майбутнього педагога як суб'єкта професійного зростання, оскільки безпосередньо орієнтують майбутнього вчителя на професійний розвиток і саморозвиток, індивідуалізацію і персоналізацію його підготовки, розкривають перед студентами зміст педагогічної праці, сприяють підвищенню рівня творчого професійного мислення, допомагають знайти власну професійну позицію, увійти у творчу лабораторію педагога-майстра та опанувати технологію її створення [2, с. 114–115, 118]. За допомогою цих інтегрованих курсів закладається міцний теоретико-методичний фундамент професіоналізму й майстерності вчителя, відбувається його озброєння інноваційними технологічними аспектами майбутньої професійно-педагогічної діяльності. Проте без сформованої самостійної активно-творчої професійної позиції, неперервного вдосконалення педагогічної майстерності, новаторського перетворення і впровадження в систему роботи педагогічних традицій тощо набуті в процесі підготовки до професії знання, уміння можуть залишитися нереалізованими константами, механічною комбінацією недієвих і малоефективних складників. Підтверджує нашу позицію думка В. Міжерикова і Т. Юзефавичус про те, що основи педагогічної майстерності є необхідною, але не цілком достатньою умовою високого професіоналізму, без них немає хорошого педагога, без них не можна розраховувати на успіх у навчанні, однак наявність такої основи не означає автоматичного становлення педагога-майстра [3, с. 149]. Безперечно, для досягнення високого рівня педагогічної майстерності потрібний досвід творчої професійно-педагогічної діяльності, сформовані професійно важливі якості,

уміння передати предметні фундаментальні знання дітям, вироблена ексклюзивна система педагогічних дій, власний педагогічний почерк.

Основи педагогічної майстерності є *спільними для всіх педагогічних спеціальностей*, проте механізми, технології формування педагогічної майстерності вчителя у вищому навчальному закладі не можна механічно перенести у сферу післядипломної підготовки (перепідготовки) кваліфікованих спеціалістів. Розвиток педагогічної майстерності вчителя в системі післядипломної освіти розглядаємо як *неперервний багаторівневий циклічний акме-синергетичний процес*, який має певні закономірності й особливості, пов'язані з попередньою фундаментальною підготовкою вчителя у вищому навчальному закладі з предметним полем спеціальності, а також зі специфікою професійно-педагогічної діяльності, розширенням діяльнісної сфери та спектра інноваційних ролей і функцій відповідно до освітніх викликів. В умовах післядипломної освіти учитель є активним суб'єктом професійно-педагогічної діяльності, має компетентнісний (соціальний, професійний, особистісний) досвід, який стає основним джерелом навчання, певний стереотип світосприйняття, настанов і професійно-педагогічних дій для вирішення професійний протиріч, індивідуально-творчо транспозиціонує набуті основи фундаментальних наук у практичній площині. Тому у тлумаченні розглядуваної наукової категорії ми враховуємо сутнісні концепти *розвитку педагогічної майстерності вчителя*, що, по-перше, знаходять подальшу реалізацію закладених у вищому навчальному закладі основ у системі післядипломної освіти та в практичній діяльності, по-друге, підпорядковані реалізації стратегічних завдань оновленої освітньої парадигми, по-третє, зумовлені спектром компетентностей учителя, його інноваційними ролями, провідними принципами професійно-педагогічної діяльності тощо.

Педагогічну майстерність учителя української мови і літератури розглядаємо як соціально-педагогічний, науково-теоретичний, науково-методичний, акмеологічний феномен в їх діалектичній єдності.

Педагогічна майстерність учителя як соціально-педагогічне явище являє собою соціально зумовлену вимогами суспільства й освіти систему затребуваних професійно-кваліфікаційних та індивідуально-особистісних вимог, норм, характерологічних ознак, ціннісних орієнтирів, професійних ролей і функцій, в яких відображено накопичений професійною спільнотою культурно-історичний, науково-теоретичний і практичний досвід відповідно до актуальних соціальних пріоритетів, запитів, настанов із подальшою його екстраполяцією в систему підготовки вчителя-майстра, акмепрофесіонала.

На науково-теоретичному рівні педагогічну майстерність визначаємо як *інтегративну систему*, що *проявляється* у виробленій із досвідом *новій якості професійно-педагогічної дії*, високій стабільно результативній професійно-педагогічній діяльності; *набутому компетентнісному досвіді* (соціальному, особистісному, професійному); *особистості вчителя*, його акмеологічних інваріантах, тобто професійно-особистісних якостях, здібностях, властивостях, потенційних ресурсах; *в організації гармонійного комунікативно-ситуативного простору*, що полягає у професійно-педагогічній взаємодії із суб'єктами навчально-виховного процесу; *акмеологічній професійній позиції*.

Педагогічна майстерність як інтегративна система складається із множинності взаємокорельованих і взаємоузгоджуваних структурно-змістових параметрів, які конкретизують специфіку професійно-педагогічної діяльності вчителя, спектр обов'язків і функцій відповідно до завдань освітньої галузі, передбачають реалізацію потенційних можливостей і ресурсів, які є індивідуальними й багатоваріантними в просторі післядипломної освіти. Серед структурно-змістових параметрів педагогічної майстерності виділяємо такі:

- *нова якість професійно-педагогічної дії* (авторська система діяльності, індивідуально-творчий стиль, самобутній творчий технологічний почерк, методичне кредо, новий професійно значущий результат, наставництво);

- *акмеологічні інваріанти педагогічної майстерності* (професійно-педагогічні ціннісні орієнтири, надіндивідуальні потенційні ресурси, спеціальні педагогічні здібності, компетентна активність, професійно-особистісні якості);

- *гармонійний комунікативно-ситуативний простір* (гуманістична спрямованість навчання і виховання, організація професійно-педагогічної взаємодії, продуктивний стиль спілкування);

- *акмеологічна спрямованість професійного розвитку* (позитивно-гармонійна «Я-концепція», акмеологічна професійна позиція, акме-мотивація, акмеологічна культура, акмеологічне проектування професійного самовдосконалення).

Цілісність, взаємозалежність виділених структурно-змістових параметрів інтегративної системи педагогічної майстерності властива професійно-педагогічній діяльності вчителя-майстра й спрямовує на неперервний творчий розвиток системоутворювальних складників протягом усього андрагогічного циклу.

Структурно-функціональний аналіз внутрішньої організації категорійно-поняттєвої системи педагогічної майстерності дає можливість дослідити ієрархію і взаємозв'язки підсистем, що її утворюють, механізми і принципи внутрішнього і зовнішнього функціонування, установити кореляційні зв'язки між категоріями в єдності соціально-нормативних та індивідуально-особистісних характеристик. Органічно взаємопов'язаними підсистемами педагогічної майстерності є *педагогічний професіоналізм* і *педагогічна творчість*. Підґрунтя професіоналізму діяльності і професіоналізму особистості становить професійна кваліфікація, професійно-педагогічна компетентність, педагогічна культура, кваліфікаційна категорія, професійна вмілість у навчально-пізнавальній, виховній, методичній, комунікативній, діагностичній та інших сферах, що окреслюється набором компетенцій (про це детальніше див. [8, с. 13–19; 9, с. 66–83; 10, с. 91–105]).

На основі вивчення особливостей професійно-педагогічної діяльності

вчителя, його функціональних ролей в умовах оновленої освітньої парадигми нами розроблено критерії сформованості педагогічної майстерності в системі післядипломної освіти, зокрема: *гуманістичність* (за спрямованістю), *праксеологічність* (за новою якістю професійно-педагогічної дії), *висока продуктивність і системність* (за функціональним результатом), *технологічність* (за ефективністю і наукомісткістю навчально-виховного процесу), *діалогічність* (за характером взаємодії між суб'єктами навчально-виховного процесу), *оптимальність* (за вибором засобів навчання і виховання), *творчість* (за змістом діяльності), *інноваційність* (за якістю впровадження новітніх освітніх підходів, технологій, методів, прийомів тощо), *акмеологічність* (за акмединамікою професійно-особистісного розвитку протягом життя). Визначення критеріїв педагогічної майстерності дає змогу розробити інструментарій для перманентного моніторингу професійної компетентності та кваліфікованості вчителя на всіх етапах професіогенезу, зокрема під час атестаційних процедур, слугує своєрідним орієнтиром для самотрансценденції педагога в професійному соціумі.

Як науково-методичний феномен, педагогічна майстерність учителя виступає проекцією системи підготовки майстра, акмепрофесіонала в умовах післядипломної освіти, що передбачає розробку інноваційного науково-методичного супроводу й акметехнологічного навчально-методичного комплексу його професійно-особистісного зростання за індивідуальною освітньою траєкторією на основі механізмів випереджувального менеджменту, удосконалення традиційних і впровадження перспективних моделей і форм підвищення кваліфікації, андрагогічних підходів, метатехнологій, методів навчання тощо.

На нашу думку, педагогічна майстерність вчителя має розвиватися у багаторівневій циклічній науково-методичній системі [6, с. 55–60; 9, с. 246–348; 10, с. 262–330], що є пролонгованою, складається з певної кількості міжатестаційних андрагогічних періодів (циклів), кожен із яких створює відносно закінчене коло процесів, етапів професійно-особистісного

зростання вчителя протягом визначеного проміжку часу та уможливлює його повнішу самореалізацію в професії та житті, характеризується певною метою і завданнями, відповідними організаційно-педагогічними і науково-методичними умовами, етапами (пропедевтично-прогнозувальний, курсовий, післякурсовий, рефлексивно-корекційний), акмеологічними факторами, ґрунтується на інноваційних методологічних підходах і принципах освіти дорослих, реалізується протягом життя (див. рисунок). У змодельованому диференційованому акмеологічному просторі передбачено професійно-особистісне зростання вчителя-майстра шляхом *поєднання формальної, неформальної та інформальної освіти*, *взаємозв'язку курсового і міжкурсового періодів як єдиного міжатестаційного циклу*, запровадження перспективних індивідуально-диференційованих *форм підвищення кваліфікації* (очно-дистанційна, дистанційна, корпоративна, Відкритий університет інноваційної педагогіки, обласна авторська творча майстерня, Центр професійного саморозвитку вчителя та ін.), *моделей* (пролонгована, кредитно-модульна та ін.), *форм розвитку педагогічної майстерності* в міжкурсовий період (мотиваційно-планувальна, самоосвітня, дослідницько-пошукова, практично-експериментальна, методична та ін.), *компетентнісно орієнтованих метатехнологій* (інтерактивні, тренінгові, акмеологічні, ігротехнології тощо) з урахуванням національних надбань світового значення та усталених європейських традицій. Результатом поетапного впровадження багаторівневої циклічної науково-методичної системи в післядипломну педагогічну освіту є готовність учителя до нової якості професійно-педагогічної дії, творчої реалізації професійних ролей і функцій.

Багатоциклічність навчання спрямовує вчителя на системний процес поповнення та оновлення професійно значущих знань, стимулює пізнавальну активність, отже, є запорукою свідомої мотивації фахівця до неперервного розвитку педагогічної майстерності.

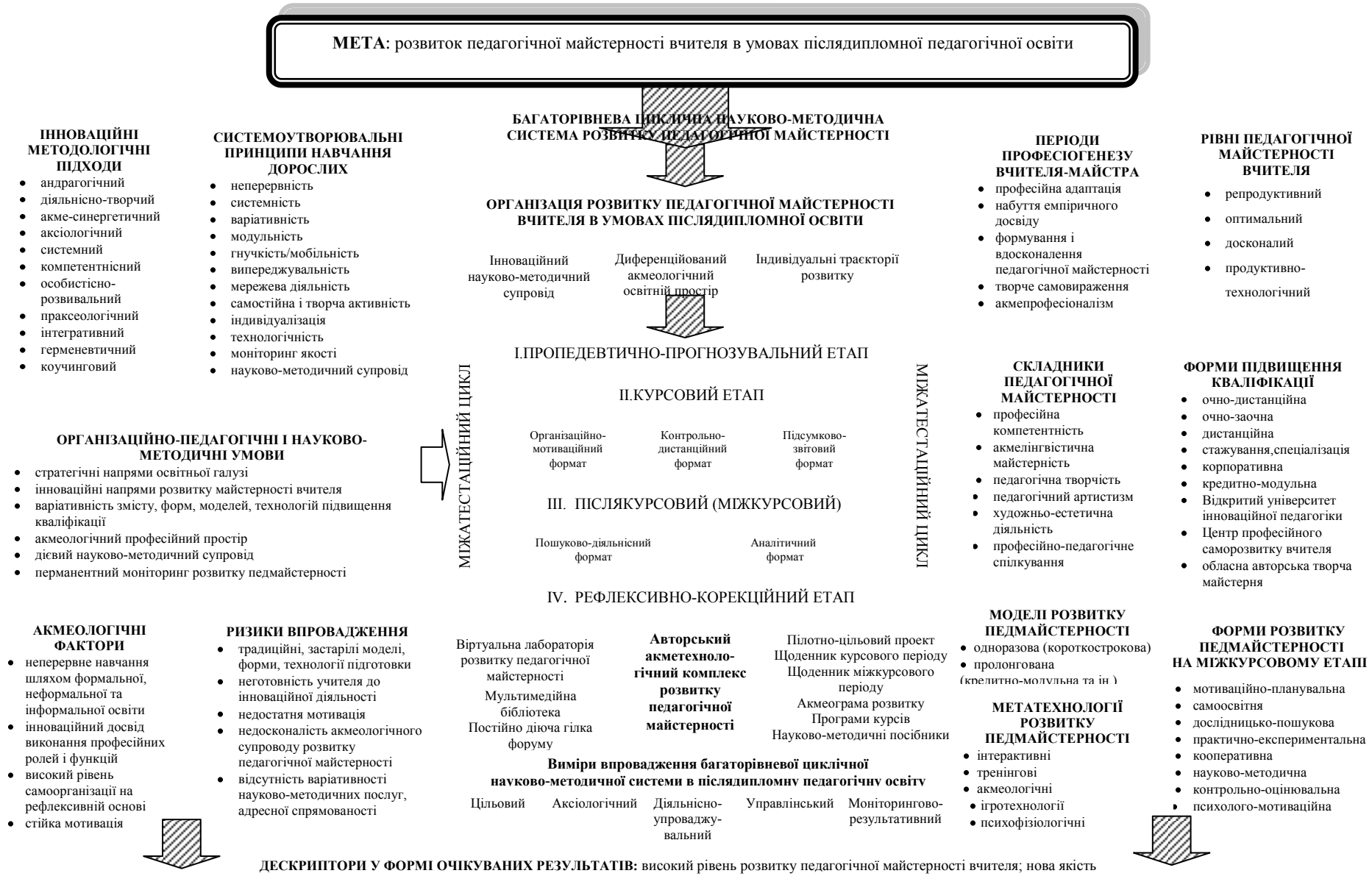

Рисунок. Багаторівнева циклічна науково-методична система розвитку педагогічної майстерності вчителя в умовах післядипломної освіти

Цільовий компонент багаторівневої циклічної науково-методичної системи зорієнтовує процес навчання вчителя на неперервний розвиток педагогічної майстерності, формування сталої мотивації до професійного самовдосконалення протягом життя; *аксіологічний компонент* забезпечує надання диференційованих адресних сервісних послуг для вибору вчителем професійно значущих ціннісних орієнтацій; *акметехнологічний компонент* передбачає впровадження акметехнологічного комплексу розвитку педагогічної майстерності (навчальні програми курсів підвищення кваліфікації, навчальні і навчально-методичні посібники, професійно орієнтовані змістові модулі для очної і дистанційної форм підвищення кваліфікації, Віртуальна лабораторія розвитку педагогічної майстерності вчителя, мультимедійна бібліотека до навчальних програм підвищення кваліфікації тощо); *діяльнісно-упроваджувальний компонент* прогнозує створення диференційованого акмеологічного професійного простору для розвитку педагогічної майстерності вчителя, упровадження в систему підготовки андрагогічних і особистісно зорієнтованих методів, прийомів, метатехнологій з урахуванням мотивації, індивідуальних запитів, професійних потреб; *управлінський компонент* забезпечує успішність упровадження та функціонування багаторівневої циклічної науково-методичної системи в післядипломній педагогічній освіті; *моніторингово-результативний компонент* містить оціночно-критеріальну перевірку розробленої авторської концепції, виявлення перспективних форм, метатехнологій розвитку педагогічної майстерності вчителя, відстеження змін у професійно-діяльнісній, індивідуально-особистісній та мотиваційній сферах.

В умовах розробленої багаторівневої циклічної науково-методичної системи підготовка вчителя відбувається шляхом взаємозв’язку курсового і міжкурсового періодів як єдиного міжатестаційного циклу, запровадження перспективних індивідуально-диференційованих форм підвищення кваліфікації, моделей, форм розвитку педагогічної майстерності в

міжкурсовий період, компетентнісно зорієнтованих метатехнологій.

Наукову інтерпретацію педагогічної майстерності як акмеологічного феномену здійснюємо із системних акме-синергетичних позицій, зокрема, під кутом зору акмеологічної наукової категорії, пролонгованого неперервного процесу й акмеологічно спроектованого й досягнутого вчителем протягом міжатестаційного циклу вершинного професійно значущого результату.

Професійний розвиток становить неперервний процес прогресивного й гуманістичного формування особистості, яка прагне високих професійних досягнень, що здійснюється в саморозвитку і самореалізації, у професійній діяльності і взаємодіях (Л. Абдаліна, О. Вержицька). Професійний розвиток учителя в системі післядипломної освіти окреслює процес його неперервного прогресивного руху до найвищого професійно-особистісного рівня, що передбачає цілісне, результативне перетворення компетентнісного досвіду шляхом подолання протиріч у професійно-діяльнісній та індивідуально-особистісній сферах, удосконалення педагогічної майстерності протягом усього життя, вироблення професійно-педагогічної дії нової якості. Вершиною професійно-особистісного розвитку вчителя є досягнення ним найвищого акме-рівня професіогенезу – педагогічної майстерності, акмепрофесіоналізму. Тому, на нашу думку, виправданим із точки зору глибини й вичерпності дослідження є *акмеологічний напрям розгляду проблеми*, оскільки педагогічна акмеологія уможливлює відстеження становлення, формування і вдосконалення професіонала, характеризує наскільки він відбувся як особистість, громадянин, спеціаліст своєї справи. Предметом педагогічної акмеології визначено процес досягнення вчителем вершин майстерності, максимальної творчої самореалізації спеціаліста в процесі пошуково-перетворювальної професійно-педагогічної діяльності. Для системи післядипломної педагогічної освіти використання принципів акмеологічного підходу уможливлює розробку диференційованого акмеологічного освітнього простору, в якому відбувається гармонійний розвиток учителя-майстра за індивідуальною освітньою траєкторією,

доведення професійно-педагогічної діяльності до вершинних, творчих акме-форм. Наукова інтерпретаційна парадигма дефініції педагогічної майстерності як акмеологічного феномену здійснюється нами на основі праць О. Вержицької, Н. Гузій, А. Деркача, В. Зазикіна, Н. Клокар, Н. Кузьміної, А. Маркової, С. Пальчевського, С. Пожарського тощо.

З точки зору акмеологічного феномену педагогічну майстерність визначаємо як *відкриту, самоорганізувальну, багаторівневу* і водночас *керовану систему*, розвиток якої забезпечується певними зовнішніми і внутрішніми механізмами функціонування, зокрема оволодіння вчителем у вищому навчальному закладі основами педагогічної майстерності, подальшого професійного вдосконалення, розширення діяльнісної сфери та спектра інноваційних ролей і функцій в умовах післядипломної освіти (*діяльнісний аспект*), самовдосконалення (*особистісний аспект*), прагнення до неперервного професійно-особистісного зростання (*мотиваційний аспект*), яка характеризується такими закономірностями, як *неперервність, динамізм, системність, циклічність, синергізм, амбівалентність, сенситивність* тощо. Розвиток включає становлення кваліфікованого спеціаліста, особистості з акмеологічною позицією, яка проходить *етапи професійної адаптації, набуття емпіричного досвіду, формування і вдосконалення педагогічної майстерності, творчого самовираження і самореалізації, акмепрофесіоналізму*; проявляється в етапах, фазах, стадіях, рівневій варіативності вираження, що становлять єдиний міжатестаційний цикл і детермінуються певними організаційно-педагогічними та науково-методичними умовами (соціальне замовлення на професійну підготовку компетентного фахівця; багатоваріантність, диференційованість освітніх програм і проектів розвитку педагогічної майстерності та ін.), акмеологічними факторами (неперервне навчання шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти, інноваційний досвід виконання професійних ролей і функцій, високий рівень самоорганізації діяльності на рефлексивній основі, стійка мотивація тощо), але, передусім, найвищою

формою компетентної активності особистості, що ґрунтується на інтелекті, афекті і волі (І. Зязюн). Для післядипломної педагогічної освіти використання принципів акме-синергетичного підходу уможливлює організацію диференційованого акмеологічного освітнього простору, в якому відбувається розвиток акмепрофесіонала, майстра у професійно-діяльнісній, індивідуально-особистісній і мотиваційно-рефлексивній сферах протягом усього життя.

Отже, вивчення категорійно-понятєвого апарату дослідження дає можливість визначити сутність педагогічної майстерності як соціально-педагогічного, науково-теоретичного, науково-методичного, акмеологічного феномену, зробити багатовимірний аналіз структурно-змістових параметрів, які деталізують специфіку професійно-педагогічної діяльності вчителя-майстра, спектр його професійних обов'язків і функцій. Професійно-особистісний розвиток учителя в умовах післядипломної педагогічної освіти набуває ефективності, якщо педагогічна майстерність розглядається як інтегративна система, яка складається із множинності взаємозалежних і взаємоузгоджених структурно-змістових параметрів у діяльнісно-творчому, індивідуально-особистісному та акмеологічному аспектах; характеризується сформованістю професійно-педагогічної компетентності, педагогічної творчості, педагогічного артистизму, технологічної культури, професійно-педагогічного спілкування із суб'єктами взаємодії; проявляється на певному рівні розвитку (репродуктивному, оптимальному, досконалому, продуктивно-технологічному) із поступовим розширенням і варіюванням сфер професійно-педагогічної діяльності, ускладненням вирішуваних професійних завдань; удосконалюється у багаторівневій циклічній науково-методичній системі розвитку педагогічної майстерності в єдності цільового, аксіологічного, діяльнісно-упроваджувального, управлінського, моніторингово-результативного компонентів, акметехнологічне забезпечення якої становить навчально-методичний комплекс, що містить друковані навчально-методичні матеріали й освітні послуги, створені у віртуальному

навчальному середовищі на основі інформаційно-комунікаційних технологій. За умови розробки дієвої науково-методичної системи, надання адресного науково-методичного супроводу розвиток педагогічної майстерності вчителя становить цілеспрямований і реально досягнутий найвищий результат його самотрансценденції в професійному соціумі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрєєв В.І. Базові закономірності розвитку освітніх систем / В.І. Андрєєв // Освітологія: хрестоматія: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. ; уклад. : В. О. Огнев'юк, С. О. Сисоєва. — К. : Едельвейс, 2013. — С. 153–161.
2. Гузій Н. В. Курс «Основи педагогічної творчості та майстерності» як базовий етап дидаскалогічної підготовки майбутнього педагога (сутнісно-цільові та організаційно-змістові аспекти) / Н. В. Гузій // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова : зб. наук. пр. ; ред. кол. О. Г. Мороз [та ін.]. — К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. —Вип. 7(17). — С. 114—118. — (Серія «Творча особистість учителя : проблеми теорії і практики»).
3. Мижериков В. А. Введение в педагогическую деятельность: учеб. пособие для студ. пед. уч. заведений / В. А. Мижериков, Т. А. Юзефавичус. — М. : Пед. об-во России, 2005. — 352 с.
4. Пасічник Є. А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах: навч. посіб. для студ. вищих закладів освіти / Є. А. Пасічник. — К. : Ленвіт, 2000. — 384 с.
5. Підласий І. П. Формування професійного потенціалу як мета підготовки вчителя / І. П. Підласий, С. В. Трипольська // Рідна школа. — 1998. — № 1(818). — С. 3–8.
6. Сидоренко В. В. Багаторівнева циклічна модель професійно-особистісного зростання вчителя-словесника за кредитно-модульною системою організації навчання / В. В. Сидоренко // Післядипломна освіта в Україні. — К., 2010. — № 1. — С. 55–60.
7. Сидоренко В. В. Педагогічна майстерність учителя української мови і літератури в системі післядипломної освіти: акме-синергетичний аспект: термінологічний словник-довідник / В. В. Сидоренко. — Донецьк : Каштан, 2013. — 100 с.
8. Сидоренко В. В. Педагогічна майстерність учителя української мови і літератури як науково-теоретичний феномен: категорійний статус, кореляційні зв'язки в системі педагогічних дефініцій / В. В. Сидоренко // Наукова скарбниця освіти Донеччини. — Донецьк. — 2014. — № 2(13). — С. 13–19.
9. Сидоренко В. В. Розвиток педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури в системі післядипломної освіти : монографія / В. В. Сидоренко. — Донецьк : Каштан, 2012. — 492 с.
10. Сидоренко В. В. Теоретичні і методичні засади розвитку

педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури в системі післядипломної освіти : дис. … д-ра пед. наук : 13.00.04 / В. В. Сидоренко ; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. — К., 2013. — 486 с.

11. Соколова І. В. Професійна підготовка майбутнього вчителя-філолога за двома спеціальностями : монографія / І. В. Соколова ; за ред. С. О. Сисоєвої. — Маріуполь – Д. : АРТ-ПРЕС. — 2008. — 400 с.

12. Хозяинов Г. И. Педагогическое мастерство преподавателя: метод. пособие / Г. И. Хозяинов. — М. : Высш. шк., 1988. — 168 с.